

Yenikapı Metro ve Marmaray Kazısı Hayvan İskeletleri

Yenikapı metro ve Marmaray arkeolojik kazısı 2004 yılında başlayan, 2013 yılı itibarıyla bitirilmesi beklenen, ancak laboratuvar çalışmaları yıllar alacak olan, hem zor hem de heyecan verici bir çalışma. Asrın projesi olarak nitelendirilen Marmaray projesinin çalışmalarına başlandığında belki de bu kadar çok ve önemli arkeolojik malzeme ile karşılaşılacağı düşünülmemiştir. Hiç kuşkusuz bu projenin en önemli kazanımlarından biri İstanbul'un tarihine yaptığı katkı.

Yenikapı İstasyonu'ndaki Theodosius Limanı kazı alanından çıkarılan başlıca arkeolojik buluntu gruplarından birini hayvan kalıntıları oluşturuyor. Bu anlamda Yenikapı kazı alanı muazzam bir hayvanat bahçesini andırıyor. Bu muhteşem bahçenin sırları, arkeolojik kemikleri inceleyen osteoarkeoloji bilimi sayesinde açığa çıkıyor.

Theodosius Limanı, Bizans dönemi boyunca birçok eşyanın ve yemek artığının, telef olmuş yük ve ev hayvanlarının atıldığı kentsel bir çöp alanı işlevi görmüş. Hayvan iskeletleri, parçalanmış kemikler, dişler ve boynuzlar yüzyıllar boyunca limanın tabanında birikerek devasa bir arşiv oluşturmuş. Bu kalıntılar üzerinde yapılan radyokarbon tarihlendirmeleri, bunların Erken Bizans döneminden (4. yüzyıl) Geç Bizans dönemine (15. yüzyıl) kadar uzanan geniş bir zaman dilimine ait olduğunu gösteriyor.

Theodosius Limanı'ndan çıkarılan hayvan kalıntıları, Bizans İmparatorluğu'nun başkenti Konstantinopolis'teki hayvan türleri, tüketim ve beslenme alışkanlıkları, hayvansal ürün ticareti ve insan-hayvan ilişkisi gibi daha pek çok konuda çe-

bilgilere şu ana kadar rastlanmamıştı. Roma dönemi ve daha da öncesine giderek Demir Çağı atlarıyla Yenikapı Bizans atları arasında arkeozoolojik karşılaştırmalar yapmak, ilk kez Yenikapı'dan elde edilen at kalıntıları sayesinde mümkün oldu. Bu veriler doğrultusunda büyük çoğunluğu orta ve iri-orta büyüklükte olan Yenikapı Bizans atlarının Roma dönemi atlarının yapılarıyla örtüşen özellikler taşıyan, sağlam yapılı hayvanlar olduğunu söyleyebiliyoruz.

Bizans İmparatorluğu'nun başkentinde atlardan sadece binek ve yük hayvanı olarak değil besin kaynağı olarak da yararlanıldığı görülüyor. Kalıntılar üzerinde bıçak ve satır izlerine rastlanması, kasaplık etkinliğinin olduğunu gösteriyor. Bizans atlarının askeriyede, binicilikte ve

şitli bilgilere ulaşmamızı sağlıyor. Bu benzersiz kaynak, Konstantinopolis'te yetiştirilmiş hayvan türleri, bu hayvanların hastalıkları, sağlık koşulları, yetiştirilme ve kullanım amaçları gibi bilgilerin ortaya konulmasına katkıda bulunuyor.

Yenikapı Theodosius Limanı kazı alanından çıkarılan binlerce hayvan kalıntısından en çok dikkat çekenler at iskeleti kalıntıları. Bunların bir kısmı alanın tümüne yayılmış parçalı kemikler, bir kısmı da bütüne yakın iskeletler. Bu kalıntılar, eşsiz bir Bizans atı koleksiyonu oluşturarak Bizans atları hakkında ayrıntılı bilgiler elde edilmesini sağlıyor. Örneğin Bizans İmparatorluğu'nda at yetiştiriciliği ve kullanımının Roma gelenekleri doğrultusunda sürdürüldüğü varsayılrsa da, bu varsayımı doğrulayabilecek görsel ya da yazılı

yük taşımada kullanıldığı düşünüldüğünde, bunların bakım ve sağlık koşullarının ne ölçekte olduğu ile ilgili bilgiler ilk kez elde ediliyor. Yenikapı kazılarında atların yanı sıra binlerce sığır, manda, koyun, keçi, domuz ve deve kalıntısına da rastlanıyor. Bu hayvanların kemikleri üzerinde görülen kesik izleri çoğunun tüketim artığı olarak limana atıldığını gösteriyor. Bu kalıntılar yazılı kaynakları doğrular biçimde, Bizans İmparatorluğu'nda en çok koyun, sığır ve domuz etinin tüketildiğini göstermesi açısından önemli. Özellikle Yenikapı sığır, koyun ve keçi kafataslarında gözlenen beyin çıkarmaya yönelik kesim izleri ise yazılı kaynaklarda bahsedilmeyen bir tüketim yöntemini gösteriyor. Bu durum, Bizans kültüründe sakatat tüketildiğini anlamamızı sağlıyor.

Yapılan kazı çalışmasıyla Konstantinopolis'in ev hayvanları hakkında da detaylı bilgi elde ediyoruz. Bizans köpeklerinin genelde (teriyer cinsi gibi) küçük ve or-

ta büyüklükte olduğu anlaşılıyor. Mastifler gibi iri köpeklerle ise çok nadir rastlanıyor. Bizans köpeklerinin kafatası tiplerine bakıldığında bunların büyük çoğunlu-

ğunun (%97) mezosefalik (orta uzunlukta kafatası) oldukları görülüyor. Brakisefalik (basık burunlu-kısa kafatası) köpek tiplerine ise şimdilik rastlanmıyor.

Yenikapı'da Bizans dönemi avcılığının izleri de görülüyor. Geyik türleri olarak kızılgeyik, alageyik ve karaca dikkat çekiyor. Geyiklerin yanı sıra yaban ve dağ keçilerinin de çoğunlukla kafataları ve boynuzlarıyla temsil edildiği görülüyor. Ayırt edilen türler arasında ayı kafatası ve kemikleri de var. Kafatasları incelendiğinde, bu ayların insan kontrolü altında yetiştirilen hayvanlar olduğunu gösteren bulgulara ulaşıyor. Yüz ve alın kısmında özellikle de burun ve ağız etrafında, ağızlarının bağlanması nedeniyle oluşan belirgin baskı izleri açıkça görülebiliyor.

Theodosius Limanı kazı alanında kuş türleri de geniş bir yayılım gösteriyor. Yaban kazından turnaya, akbabadan pelikana kadar geniş bir tür dağılımı Boğaz'ın geçmişte de önemli bir ekolojik ortam yarattığını kanıtıyor.

Theodosius Limanı kazı alanı, Bizans'ın balık türlerini de bünyesinde barındırıyor. Balık türleri arasında en fazla orkinos, kılıç balığı ve kedi balığı kalıntıları ortaya çıkarılmış, bunların bir kısmında çokça satır ve bıçak izi var. Bu bulgular, Byzantion'un "ton balığı metropolisi" veya "ton balıklarının anayurdu" olarak adlandırılmasını destekliyor. Kazı alanında büyük balık kalıntılarına yoğun olarak rastlanırken, daha küçük türlere (kefal, levrek, çipura, palamut vs.) az sayıda rastlanmış olması küçük balıkların bütün olarak şehrin içine sevk edilmiş olabileceğini düşündürüyor. Kazı alanında yunusgiller familyasına ait afalina (*Tursiops truncatus*) ve tırtak (*Delphinus delphis*) türlerine ait kalıntılara da ulaşıldı. Bu kalıntılar üzerinde yaygın kasaplık izlerine rastlanmış olması, antik kayıtlardaki bu hayvanların yağları için avlandığı anlatımını destekliyor.

Bizans kayıtlarında deniz kaplumbağaları ile ilgili bir bilgiye rastlanmamakla birlikte, yürütülen kazı çalışmalarında bu türlere ait kalıntılar da çıkarıldı. Özellikle kareta (*Caretta caretta*) ve yeşil kaplumbağalara (*Chelonia mydas*) ait karapas kalıntıları, bu türlerin de ticaret yolları üzerinde avcılığının yapıldığını gösteriyor. Özellikle delici alet izlerine rast-

lanması deniz kaplumbağası avcılığının yapıldığı yorumlarına yol açıyor.

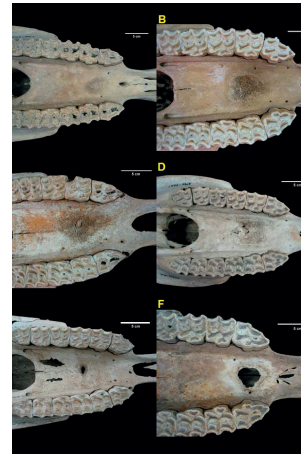
Arkeozoolojik malzeme arasındaki fil (*Elephantus sp.*) kalıntıları ve bir adet genç *Macaca* türü maymun kalıntısı, bize Bizans hayvanlarının ne kadar geniş bir yayılıma sahip olduğunu gösteriyor. Muhtemel kent yaşamı içinde bu türlerin varlığı ise, sosyal yaşamın hayvan nüfusu açısından zenginliğini gösteriyor.

Görülebileceği üzere Yenikapı metro ve Marmaray kazısında ortaya çıkarılan Theodosius Liman alanı atlardan geyiklere, yunuslardan fillere kadar çok sayıda hayvan türü barındıran muazzam bir hayvanat bahçesi görünümünde. Kazı çalışmaları 2013 yılı sonu itibarıyla sonlandırılacak olsa bile laboratuvar çalışmaları daha uzun yıllar devam edecek. Böylece bu çalışmalar daha fazla bilgiye ulaşmamıza ve Bizans İmparatorluğu'nun sosyal ve ekonomik yapısını daha iyi anlamamıza katkı sağlayacak.

Kaynaklar

- Onar, V., Pazvant, G., Armutak, A., "Radiocarbon dating results of the animal remains uncovered at Yenikapı Excavations", *Istanbul Archaeological Museums, Proceedings of the 1st Symposium on Marmaray-Metro Salvage Excavations*, 5-6 Mayıs, İstanbul, s. 249-256, 2008.

- Onar, V., Pazvant, G., Alpak, H., Gezer İnce, N., Armutak, A., Kızıltan, Z., "Animal skeletal remains of the Theodosius harbor: General overview", *Turkish Journal of Veterinary and Animal Sciences*, Cilt 37, s. 81-85, 2013.
- TEKİN, O., *Eskiçağda İstanbul'da Balık ve Balıkçılık*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2010.

Ekip arkadaşlarımız Prof. Dr. Hasan Alpaka, Doç. Dr. Gülsün Pazvant'a ve Yrd. Doç. Dr. Altan Armutak'a ve resimlerin kullanılmasına için izin veren Milan Korinek'e ve Doç. Dr. Ufuk Kocabaş'a teşekkür ederim. Yürütülen çalışmalara TÜBİTAK'tan alınan proje desteği (1070518) büyük katkı sağlıyor.

